

Herstelbemiddeling als alternatief voor voorlopige hechtenis

Jolande Uit Beijerse

De laatste jaren wordt in het strafrecht steeds vaker gebruik gemaakt van bijzondere voorwaarden als een contactverbod, een meldplicht, het ondergaan van ambulante behandeling, in de meeste gevallen gecombineerd met toezicht door de (jeugd)reclassering. Golden dit soort minder ingrijpende alternatieven voor detentie in de jaren tachtig en negentig als ‘soft’, in het nieuwe millennium zijn ze ‘ontdekt’ als sancties die effectief zijn en goed passen in de nieuwe persoonsgerichte aanpak. Ze worden toegepast in alle fasen van het proces, als bijzondere voorwaarde bij een sepot, bij een schorsing van de voorlopige hechtenis, bij een voorwaardelijke sanctie en sinds de herinvoering daarvan per 1 juli 2008 ook bij de voorwaardelijke invrijheidstelling. Het jeugdstrafrecht, dat vanwege zijn pedagogische opdracht van oudsher meer persoonsgericht is, vervult hierbij een voortrekkersrol. Op 1 februari 2008 heeft daar een nieuwe sanctie haar intrede gedaan die volledig wordt ingevuld met dit soort bijzondere voorwaarden, de gedragsbeïnvloedende maatregel (GBM). Bij diezelfde wet is tevens het Besluit gedragsbeïnvloeding jeugdigen ingevoerd, waarin een aantal veelgebruikte bijzondere voorwaarden zijn geëxpliciteerd en in tijdsduur worden beperkt.

Dit gebeurde enerzijds met het oog op het legaliteitsbeginsel, maar ook om ‘voorzichtige’ rechters te stimuleren om vaker gebruik te maken van bijzondere voorwaarden. In navolging daarvan worden ook in het volwassenenstrafrecht de mogelijkheden tot het gebruik van bijzondere voorwaarden steeds verder verruimd.¹

Vormen van herstelrecht als bijzondere voorwaarden?

In het Besluit gedragsbeïnvloeding jeugdigen zijn twee soorten bijzondere voorwaarden opgenomen, te weten voorwaarden die kunnen worden verbonden aan de schorsing van de voorlopige hechtenis en voorwaarden die kunnen worden verbonden aan een voorwaardelijke veroordeling. Het had niet veel gescheeld of ook vormen van herstelrecht waren expliciet als voorwaarden in dit Besluit opgenomen. In de memorie van toelichting stelde de minister destijds: ‘Ook voorwaarden waarbij de ouders dan wel verzorgers of bredere omgeving van de jeugdige

1 Zie o.a. wetsvoorstel 32319 tot wijziging van de regeling van de voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling, dat in november 2011 door de Eerste Kamer is aangenomen.

worden betrokken en vormen van herstelrecht en family group conferences zijn in dit kader te overwegen.’

Naar aanleiding van vragen in de Eerste Kamer kwam de minister hier echter op terug. Zijn argument daarvoor was dat het toepassen van herstelrecht niet in overeenstemming is met het onschuldbeginsel en daarom niet kan worden toegepast als bijzondere voorwaarde bij schorsing van de voorlopige hechtenis.²

Als dit argument al juist is, is niet duidelijk waarom deze vormen van herstelrecht vervolgens ook niet zijn opgenomen als bijzondere voorwaarden bij de voorwaardelijke veroordeling. Na de veroordeling staat immers de schuld vast en is er geen spanning meer met de onschuldpresumptie. Maar los daarvan is het argument van de onschuldpresumptie, dat keer op keer opduikt (bijv. Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming 2011, 27), een argument dat geen stand houdt. Waarom zouden een ambulante behandeling of intensieve trajectbegeleiding wel als schorsingsvoorwaarde mogen worden gesteld en verwijzing naar een herstelbemiddeling niet?

De voorlopige hechtenis levert net als alle andere dwangmiddelen een spanning op met de onschuldpresumptie omdat deze wordt toegepast op een verdachte die nog voor onschuldig moet worden gehouden. Bij de voorlopige hechtenis is die spanning het meest prangend, omdat de verdachte daarmee van zijn vrijheid wordt beroofd onder een regime dat vrijwel altijd strenger is dan dat van de zwaarste straf, de gevangenisstraf. Juist vanwege die frictie is in 1926 de schorsingsmogelijkheid in het leven geroepen, als een minder vergaand alternatief om hetzelfde doel te bereiken. De noodzaak tot toepassing van de schorsing van de voorlopige hechtenis is dan ook veel dwingender dan bij een voorwaardelijke veroordeling. Als de rechter het doel dat hij wil bereiken met de voorlopige hechtenis met een ander minder ingrijpend middel kan bereiken, dwingen de onschuldpresumptie en in het verlengde daarvan het subsidiariteitsbeginsel hem er juist toe dit minder ingrijpende alternatief voor de voorlopige hechtenis toe te passen. De onschuldpresumptie staat dus niet in de weg aan schorsingsvoorwaarden, maar vraagt daar juist om (Uit Beijerse 2009, 27).

De voordelen van het toepassen van vormen van herstelrecht in de fase van de voorlopige hechtenis

Het toepassen van vormen van herstelrecht in het kader van de schorsing van de voorlopige hechtenis heeft een belangrijk voordeel boven de toepassing daarvan in het kader van de voorwaardelijke veroordeling. Het belangrijkste voordeel is dat er dan meestal nog niet veel tijd is verstreken sinds het strafbare feit heeft plaatsgevonden. Daarbij biedt herstelrecht in de fase van de voorlopige hechtenis het voordeel dat de rechter in zijn einduitspraak over de zaak rekening kan houden met de resultaten daarvan.

Weliswaar is tijdens de beslissing over de voorlopige hechtenis nog geen einduitspraak gegeven over het strafbare feit en de schuld, maar daar staat tegenover dat

² *Kamerstukken II* 2005/06, 30 332, nr. 3, p. 16 en *Kamerstukken I* 2007/08, 30 332, nr. C, p. 5.

het oordeel inzake de voorlopige hechtenis met rechtswaarborgen is omgeven. Zo wordt deze beslissing genomen door een rechter nadat hij de verdachte heeft gehoord in bijzijn van zijn advocaat. Daarbij moet de verdachte uitdrukkelijk instemmen met de op te leggen voorwaarde(n).

De voorlopige hechtenis is een strafvorderlijk dwangmiddel met eigen gronden voor de toepassing daarvan. Een veelgebruikte grond is het gevaar voor nieuwe misdrijven. In het geval dat dit gevaar op één specifiek slachtoffer is gericht, kan het heel goed zijn dat dit gevaar kan worden teruggedrongen door herstelbemiddeling tussen de verdachte en het slachtoffer. Als aan alle randvoorwaarden daarvoor is voldaan en de verdachte en het slachtoffer er uit vrije wil en op grond van deugdelijke informatie toe besluiten, kan verwijzing naar zo een gesprek heel goed een bijzondere voorwaarde zijn bij de schorsing van de voorlopige hechtenis. Mocht de bemiddeling mislukken, dan is er alle reden om de schorsing op te heffen.

Het gaat bij de voorlopige hechtenis meestal om ernstige strafbare feiten, maar dat hoeft niet te betekenen dat deze feiten te zwaar zijn voor herstelbemiddeling. Ik zie in de meervoudige kamer voor strafzaken geregeld zaken voorbijkomen die zich daar wellicht voor hadden geleend, zoals een uit de hand gelopen ruzie in een café of sportclub of zaken waarin verdachte en slachtoffer een relatie hebben of familie van elkaar zijn. Maar ook zaken waarin er een berouwvolle verdachte is en een slachtoffer dat vooral uit is op erkenning van het aangedane leed, kunnen zich daar goed voor lenen.

Meer 'zeggen'schap voor het slachtoffer

Een belangrijke vraag is wat het slachtoffer van het strafbare feit hiermee wint. Mijns inziens heel veel. De nu in de wet opgenomen voorwaarden zijn nog steeds vrijwel volledig gericht op de vergoeding van de schade. Op zich is dat belangrijk, maar het gaat veel slachtoffers van zware misdrijven vaak niet of niet alleen om de geleden schade. Hoe vaak gebeurt het niet dat een slachtoffer dat op een strafzitting aanwezig is, zijn verhaal wil gaan doen zodra hem het woord wordt gegeven en de rechter hem er dan op moet wijzen dat zijn rol slechts beperkt is tot die van het toelichten van de aangegeven schade op het voegingsformulier? Als hij geen formulier heeft ingevuld, dan heeft hij zelfs helemaal geen rol in het proces. Daarin is wel een belangrijke verbetering gekomen door de mogelijkheid tot spreekrecht of het afleggen van een schriftelijke slachtofferverklaring over de gevolgen van het feit. Dat kan echter niet bij alle misdrijven en er wordt nog beperkt gebruik van gemaakt. Waar het gebeurt, is het spreekrecht een eenzijdige verklaring waarbij geen sprake kan zijn van communicatie over en weer. Het slachtoffer zit op de publieke tribune. Hij mag bij het afleggen van een mondelinge verklaring vaak wel naar voren komen, maar kan ook dan de verdachte niet in de ogen kijken omdat die met zijn gezicht naar de rechtbank zit. Daarbij heeft de verdachte, mocht hij dat al willen, nauwelijks ruimte om op het verhaal te reageren, het slachtoffer te laten blijken hoe hij tot zijn daad is gekomen en in hoeverre hij heeft stilgestaan bij de gevolgen van zijn handelen.

En dat laatste is juist vaak dat waar slachtoffers die ter terechtzitting verschijnen, behoefte aan hebben. Hoeveel slachtoffers van overvallen worstelen niet met de vraag waarom de verdachte juist hem of haar heeft uitgekozen? Een gesprek met de verdachte zou hier veel kunnen verhelderen en het de slachtoffers gemakkelijker maken de gebeurtenissen te verwerken. Het kan hun persoonlijke genoegdoening bieden, doordat ze vragen kunnen stellen over wat er is gebeurd, hun gevoelens kunnen uiten en erkenning kunnen krijgen voor het onrecht dat hun is aangedaan. Ze kunnen de dader rechtstreeks aanspreken op zijn gedrag en ervaren of hij spijt heeft.

Tijdens de terechtzitting draait het om de bewezenverklaring van het strafbare feit en de strafmaat en is daar geen ruimte voor. Het is dan ook vaak te laat. Er zijn dan al minimaal drie maanden verstreken en als de verdachte niet tot de terechtzitting in voorarrest is gehouden, is er soms al een jaar of langer verstreken.

De toepassing van herstelbemiddeling als bijzondere voorwaarde tijdens de schorsing van de voorlopige hechtenis zou mijns inziens dan ook een zeer belangrijke stap kunnen betekenen voor de emancipatie van het slachtoffer in het strafproces. Het kan het slachtoffer letterlijk een stem geven op een moment dat hij daar behoefte aan heeft en frustraties op de publieke tribune voorkomen.

Literatuur

- Beijerse, J. uit (2009) De nieuwe regeling van de schorsing van de voorlopige hechtenis bij jeugdigen in het licht van de onschuldpresumptie. *Proces*, 88(6), 314-325.
- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2011) *Voorlopige hechtenis – maar dan anders*. Den Haag: Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming.